

Hymnus, a' Magyar nép
 élvatáros székadaiból.

Cseke. Január. 22d.

1823

Iszen áld meg a' Magyart
 Jó kedvvel, bővéggel,
 Örvényes feléje védő kart
 Ha küzd ellenéggel,
 Bal voss a' kis négen téj
 Hosszra' vig esztendő't,
 Megbünködte már a' nép
 A' múltat és jövődöt!

Öseinkes felhőzad
 Karpat szent bérceire,
 Általad nyert szép harát
 Berdegúrnak vére.
 É merne dúgnak labjai
 Tiszának, Dunának
 Árpád hő nagyatjai
 Felvirágozának.

Értünk. Hunyag mezején
 Ért kalászt legottól,

Nemzeti himnuszunk históriája

Egy szaklexikonban olvashatjuk a Nemzeti himnusz címszó alatt: "Olyan dal vagy induló, mely egy nép együvé tartozásának tudatát, nemzeti és államisági érzését hivatott reprezentatív formában kifejezésre juttatni."

Nincs a földkerekségnek országa, amelynek ne lenne zászlaja, címere, állami himnusza. Az első kettő a vizualitás (láthatóság), az utóbbi az auditivitás (hallhatóság) szférájában jeleníti meg a nemzetet. A világ országainak himnuszai - jelesül az európaiak - nagyrészt a XVIII-XIX. században születtek. Kivételként a mintegy 300 éves angol és a bizonyára 1000 évnél is ősbibb japán himnuszt említhetnénk.

Zeneileg három csoportba sorolhatnánk ezeket:

1. Méltóságteljes, áhítatos, imaszerű dallamok (példa erre az angol, német, finn, svéd, japán, USA-beli, osztrák, cseh vagy a magyar himnusz),
 2. Lendületesek, indulószerűek (pl. a francia, olasz, brazil, uruguay-i - ez utóbbi egy emigráns magyar, Debály Ferencnek, Haydn keresztfiának zenéje és - bármilyen meglepő - a vatikáni himnusz),
 3. Táncos lejtésű, játékos (pl. a spanyol, a lengyel, a szlovák vagy az izraeli himnusz).
- Előfordul, hogy egy országnak két himnusza is van: néphimnusz, királyhimnusz (pl. Dánia, Nagy-Britannia). Gyakori a himnusz melletti nemzeti induló. Az USA-beli John Brown, az osztrák Radetzky-Marsch vagy a magyar Rákóczi induló vetekedik az állami himnusz elfogadottságával...

*

Hazánknak a XIX. századig nem volt "kanonizált" himnusza. Ám - függetlenül a felekezeti hovatartozástól, amolyan népi közmegegyezéssel - nemzeti énekként, nemzeti imaként szólaltatták meg eleink a XVIII. században született Boldogasszony anyánk kezdetű egyházi népéneket. Jóval később, az 1956. november 4-i orosz inváziót követő tömegtüntetéseken - jól emlékszem - a Himnusz és a Szózat mellett szinte mindig fölcsendült ez a megkapó Mária-énekünk is - a félelmetes szovjet gépfegyverek, tankok árnyékában!

De 1797-ben, Ferenc császár idején történt valami: a második angliai koncert-útrjáról visszatérő Joseph Haydn - fölbuzdulva a brit himnusz (God save our gracious King) ottani páratlan népszerűségén - Leopold Haschka versére megalkotta a Gott erhalte Franz den Kaiser kezdetű osztrák császárhimnuszt, mely - akarva, nem akarva - a mi himnuszunkká is vált, ugyanis egy államtestben éltünk nyugati szomszédunkkal. Haschka szövege - különböző változtatásokkal - Haydn melódiájával a második világháború végéig élt, ám a dallam 1922 óta H. von

Fallersleben 1841-ben született versével - rövid megszakítással (1945-52) - Németország hivatalos állami himnusza a mai napig...

Einigkeit und Recht und Frei-heit Für das deutsche Vater-land.

1823. január 22-én, az akkor 33. évében járó Kölcsey Ferenc, jónevű költő, politikus, közéleti személyiség Szatmár-csekén pontot tett Hymnus a magyar nép zivataros századaiból című, nyolc versszakos, eget ostromló, zsoldáros hangvétellű, páratlan hatású költeményének végére. "Műve vallásos hitből fakadó könyörgés, ...magyar bűn és magyar panasz, az isteni könyörületbe vetett hitnek magyar szava..." (Bónis Ferenc). Január 22., a Himnusz szövegének születésnapja 12 esztendeje - kormányhatározattal - egyben a Magyar Kultúra Napja is. Az 1838-ban elhunyt kiváló magyar gondolkodó és poéta álmában sem sejtette, hogy alkotása egyszer majd a hivatalos állami himnusz rangjára emelkedik...

Mert mind tartalmilag, mind verstanilag, sőt geometriailag is tökéletes, ízig-vérig magyar alkotás Kölcsey leghíresebb verse! Sorpáronkénti 7+6-os szótagszámaival a magyar népi kanásztánc ritmusképletét követi. Tartalmi, sőt építkezési előképe két XVI. századi prédikátor-költőnél, Farkas Andrásnál (Jersze emlékezzünk...), ill. Kecskeméti Vég Mihálynál (Mikoron Dávid nagy búsuitában...) megtalálható. (Bizonyos, hogy Kölcsey a debreceni kollégium diákjaként találkozott e versekkel.) A Himnusz 1. és 8. strófája - lényegében invokáció -, nagyjából azonos tartalmú; Istentől kér segítséget, áldást. A 2. és a 3. versszak a Teremtő jótéteményeinek felsorolása, a magyar múlt dicső szakaszainak fölidézése. A 4-7. strófa a nemzeti bűnök, szüntelen tragédiák sorjázása. Mindez "geometriailag" ábrázolva:

Vörösmarty Mihály Szózatának Egressy Béni által történt eredményes megzenésítése (1843) után Bartay Andrásnak, a pesti Nemzeti Színház igazgatójának, megbecsült zeneszerzőnek, pedagógusnak, tankönyvírónak támadt az az ötlete, hogy az osztrákok Gott erhalte-ja, a britek God save the King-je példájára a magyaroknak is legyen néphimnusza. A pályázatot Garay János (egykori pécsi ciszterci diák) lapjának, a Regélő Pesti Divatlapnak 1844. március 3-i számában hirdette meg. Ebből idézünk:

"...ez évben 20 arany pálya díjt tűz ki a' legjobb népmelódiáért - Kölcsey Ferencz koszorús költőnk Hymnusára ének és zenekarra téve... Beküldésének határnapja 1844. május 1ső napja..."

Amint olvashatjuk, "népmelódiára" volt igény. Az igazán jó nemzeti himnusznak tehát nem csupán szépnek, zeneileg értékesnek, hanem a tömegek által is könnyen énekelhetőnek kell lennie.

A zsűri 1844. június 15-én hozta meg döntését. Ez - nagyjából azonos szöveggel - a Honderű és a Regélő Pesti Divatlap másnapi számában, Szigligeti Ede színházi "titoknok" (titkár) aláírásával jelent meg. Ebben olvasható a bírálóbizottság döntésének indoklása és a rangos zsűri személyi összetétele:

"A' Kölcsey Ferencz "Hymnus"-ára érkezett 13 népmelódiai pályamű' megbírálására, 's az illetőnek a' 20 darab arany pályadíj' odaítélésére az igazgatóság által a következő t. cz. urak kérettek és nyertek meg, elnökül: Petrichevich Horváth Lázár, jegyzőül: Nádaskay Lajos,

bíráló tagokul: Binder Sebestyén, Bräuer Ferencz, Keiszer Ferencz, Mátray Gábor, Schindelmeyser Lajos, Winkler Angelo, Vörösmarty Mihály és alulírt... A' pályaművek közt több igen jeles találtak, 's kritikán alatti egy sincs.

- A' 20 darab arany jutalom egyhangúlag az első szám alatti, 's következő jeligés pályaműnek ítéltetett oda: >Itt az írás forgassátok - Érett ésszel józanon. Kölcsey

Ez az egyes számú jeligés pályázat az előző évben bemutatott Hunyadi László című opera szerzőjének, Erkel Ferencnek (1810-93) alkotása volt. Ebben az értelemben 1844. június 15-ét nevezhetjük a magyar Himnusz születésnapjának. Erkel díjnyertes műve mellett hat pályamű kapott dicséretet, - többek közt az előző esztendőben a Szózat sikeres megzenésítésével első díjat nyert Egressy Béni is. (Az ő Himnusz-zenéjének kottája 1999 végén került elő.)

Érdekes dolog eljátszani a gondolattal: mi lett volna, ha Erkel nem pályázik vagy nem nyer pályadíjat. Hogyan hangzana akkor ma a Kölcsey-versre írt Himnusz dallama?

Szemléltetésként az alábbiakban közöljük néhány pályázat első két sorának kottáját, szövegét.

Elsőként Egressy Bénéit:

Is-ten, áldd meg a ma-gyart, jó kedvvel, bő-ség-gel,

Vagy idézzük föl a "Bár babérrel nem illettek, csak a gúnytól kíméljete" és a "Himnusz Kölcseytől" jeligével befutott pályamunkák indulását:

Isten, áldd meg a ma-gyart, jó kedvvel, bő-ség-gel,

Is-ten, áldd meg a magyart, jó kedv-vel, bő-ség-gel,

(Hanglemez-csemegeként említjük meg, hogy 2000-ben, a Magyar Millenniumra a budai ciszterciek Szent Alberik Kórusa és a MÁV Szimfonikus Zenekar Somogyváry Ákos vezényletével CD-re énekelte-játszotta Egressy Szózatát, Erkel Himnuszát, továbbá öt kompozíciót, mely a Himnusz-pályázatra annak idején beérkezett.)

Való igaz, hogy ma már igen nehéz lenne hozzászoknunk ezekhez a dallamokhoz. De vajon miként vélekedett Erkel korának közönsége? Az első helyezett Himnuszt és a dicséretet nyert műveket a pesti Nemzeti Színház ének- és zenekara egy színdarab előadása előtt és az egyes felvonások közt 1844. július 2-án mutatta be népes közönség előtt és az egyes felvonások közt a publikum csupán a művek elhangzása után Szigligeti Ede titkártól értesült a zeneszerzők kilétéről. És itt is érvényesült a régi igazság: "A nép szava - Isten szava"; a legnagyobb tetszést, a közönség tapsviharát Erkel műve váltotta ki. A publikum ugyanúgy döntött, mint a

szakemberekből álló bizottság!

A Himnusz első kiadásának címlapja

Vázlatos vonásokban kövessük nyomon a Kölcsey-Erkel-féle Himnusz további történetét.

1844. augusztus 10. Először szólal meg a Himnusz nyilvános ünnepségen: az óbudai hajógyárban, a Széchenyi nevű gőzös vízrebocsátásánál.

1844. augusztus 15. Egyházi szertartás keretében először, a pesti polgári őrhad zászlószentelésén csendül föl a Himnusz.

1844. szeptemberében Wagner József zeneműkiadónál nyomtatásban jelenik meg a Himnusz kottája - Deák Ferencnek ajánlva. Ez lehetővé teszi a mű országos elterjedését.

1848. augusztus 20-án először hangzik el a Himnusz hivatalos állami ünnepségen a budavári Mátyás-templomban.

*

A szabadságharc leverése után csak elvétve szólalhat meg a Himnusz; egy időre ismét a Gott erhalte-t erőszakolják a nemzetre.

Az 1867-es kiegyezés után aztán "történelmi alapdallammá válik, melyet nem egyszer együtt idéznek Egressy Szózat-melódiájával." (Bónis Ferenc) Az Osztrák-Magyar Monarchia fölbomlása (1918) után a megcsonkított, ám független Magyarország hivatalos himnusza. Egy 1939-ben kiadott minisztériumi rendelet "a könnyebb énekelhetőség kedvéért" kimondja, hogy a "Hozz rá..." helyett "Hozz reá..." énekelendő. Ennek az erősen vitatható rendelkezésnek a hatása - Istennek hála! - fokozatosan tűnőben van...

A II. világháborút követő orosz megszállással ismét gyarmati sorba süllyedt az ország - közel fél évszázadra. 1946-ban a címerről eltávolították a Szent Koronát, 1949-ben a Rákosi-diktatúra történelmi címerünket még silány sportkörüi jelvénynek is szegényes, szovjet mintájú, vöröscsillagos szimbólummal váltotta föl, ám Himnuszunk maradt! (Az ún. szocialista, értsd: szovjet csapatok által megszállt országokban - rajtunk kívül - csupán a lengyelek és a csehek mentesültek a himnuszváltás megalázó, fájó kényszerétől.) Igaz, hogy - nem sokkal a nemzeti címer száműzése után - a félelmetes hírű kultúrdiktátor, Révai József - nyilvánvalóan elvtársai, Rákosi Mátyásék ösztönzésére - tervbe vette, hogy Illyés Gyulával új himnusz-szöveget írat, melyet majd Kodály Zoltán fog megzenésíteni.

Tudni kell, hogy Kodályt - erősen katolikus és nemzeti mentalitása ellenére - rendkívüli módon respektálta a kommunista rendszer, de a Szovjetunió is. Ezt részben óriási nemzetközi tekintélyének, de főleg annak köszönhette a Mester, hogy - számos pályatársával ellentétben - nem távozott külföldre, emigrációba. Egy születésnap fogadáson, oldottabb hangulatban ekként fordult Kodályhoz Révai József: Van még a Tanár Úrnak egy adóssága velünk szemben. E bizalmaskodó hangra mintha egy jégszobor válaszolt volna: Nekem? Magukkal szemben? Micsoda? Révai: Írjon nekünk a Tanár Úr új himnuszt. Mire Kodály csak ennyit mondott: Minek? Jó a régi! S Révai, a félelmetes, aki előtt Kossuth-díjas tudósok, művészek vigyázzba vágták magukat, most, mint kisdíák a szigorú tanító bácsi előtt, kényszeredetten-savanyúan elmosolyodott és - hallgatott. Mit is mondhatott volna? A kérdést egyszer s mindenkorra le kellett vennie a napirendről.

Tehát maradt a "régi" Himnusz. Rákosi és társai annyit azonban elértek, hogy az 50-es évek

első felében csupán hangszeresen, szöveg nélkül hangozhatott el Himnuszunk. (A Szózatot ekkortájt szinte teljesen félresöpörték, helyette a szovjet himnuszt és a szocialista-bolsevik Internacionálét erőltették a magyarságra.)

1952-ben hazánkban, így Pécsen is vendégszerepelt a szovjet Mojszejev-együttes. Műsorukat a pécsi Nemzeti Színházban a mi Himnuszunk magyar nyelvű, ének-zenei megszólaltatásával kezdték. A publikum azt hitte, hogy álmodik; moszkvai együttes szöveggel éneklő a magyar Himnuszt? Leírhatatlan lelkesedéssel, tapsviharral köszönte meg a közönség az orosz vendégek kedves gesztusát. (Nem kizárt, hogy később Moszkvában vagy inkább Budapesten nem csekély rosszallással "nyugtázták" a Mojszejev-együttes irántunk megnyilvánult rokonszenves figyelmességét...)

Az 1956-os forradalomnak és szabadságharcnak szinte zenei szimbóluma volt a Himnusz, a Szózat és a Boldogasszony anyánk. Az ezt követő Kádár-diktatúra e téren föladata a harcot; a Himnusz a Szózattal egyetemben - sajnos a szovjet himnusz és az Internacionálé mellett - visszakapta eredeti jogait.

Az 1988-ban megindult rendszerváltozás, a kommunizmus bukásának egyik szép eredményeként ismét a szentkorona címer a független Magyarország jelképe, Himnuszunk és Szózatunk pedig csodálatos szövegével és dallamával ország-világ számára szimbolizálja nemzettudatunkat...

*

Epilógusként hadd említsek meg néhány zeneművet, melyben a szerző - részben vagy egészben - idézi Himnuszunk dallamából.

1867-ben nemzeti operaművészetünknek Erkel melletti másik gényusa, Mosonyi Mihály két énekhangra és zongorára írta át a Himnuszt. Az ugyancsak 1867-ben elkészült Dózsa György című Erkel-operának a fináléjában fölcsendül nemzeti imádságunk melódiaja. Az 1870-es években Liszt Ferenc zongorára, majd szimfonikus zenekarra írt fantáziát Szózat és Himnusz címmel. Ebben mestersen összekapcsolja a két dallamot. 1887-ben a Nemzeti Színház megnyitásának 50. évfordulójára írt Ünnepi nyitányában ugyanezt teszi Erkel Ferenc.

1923-ban, Pest, Buda és Óbuda egyesítésének 50. évfordulóját köszöntő Ünnepi nyitányában Dohnányi Ernő - a vesztt háború, a véres tanácsköztársaság és a trianoni béke-diktátum árnyékában - hármass zenekarral idézi a Himnuszt, a Szózat és saját Nemzeti Hitvallásának témáját.

1957-ben, az októberi forradalom leverése után néhány hónappal készült el a kiváló népzene kutató és nemzetközi rangú zeneszerző, Lajtha László VII. szimfóniaja. A zárótételkódájában - harang és rézfúvósok hangján - megszólal Himnuszunk kezdősora. A magyar szimfonikus irodalom egyik nagy pillanata ez! A Himnusz magasztos, ünnepélyes dallamát azonban brutális dobpergés (sortűz) szakítja meg...

Adja a Teremtő, hogy most már sohase szakadjon meg csodálatos, hányatott történetű Himnuszunk szárnyalása!

Forrásmunkák:

Die Nationalhymnen der Erde

(Max Hueber Verlag, München, 1958)

Bónis Ferenc: Himnusz-tanulmány

(Püski Kiadó, Budapest, 1994)

Széll Jenő: Így láttam Kodályt
(Szerkesztette: Bónis Ferenc, Püski Kiadó, 1994)

Kottarajzok: Gesztesy Zsuzsanna

Ivasivka Mátyás (1933) a Ciszterci Rend pécsi Nagy Lajos Gimnáziumának tanár-karnagya, a Magyar Cserkészszövetség országos zenei szakreferense.